„NEERGEDAAL NA DIE HEL”

’n Histories-dogmatiese Deviasie.

In hierdie referaat wil ek slegs let op ’n paar van die hoofmomente in die histories-dogmatiese ontwikkeling en afwykinge in die leer van die Nederdaling van Christus. Vooraf wil ek graag verwys na die heldere en omvattende dogmen-historiese uiteensetting van Prof. Dr. S. P. Engelbrecht in „Hervormde Teologiese Studies”, Afl. I 1943, welke artikel van tevore as referaat voor hierdie vergadering gedien het.

Hierdie voordrag van my moet u sien as in hoofsaak aanhalings uit gesaghebbende bronne om te dien as motivering van my beskrywingspunt wat voor die jongste Algemene Kerkvergadering gedien het en wat nou onder behandeling is. In genoemde beskrywingspunt het ek die stelling

gemaak dat die uitdrukking „neergedaal na die hel” ’n „onjuiste vertaling” is van die historiese bewoording: „*Descendit ad inferos*” of „*ad inferna*” of „*katelthonta eis katotata*”.

Die vertaling „neergedaal na die hel” is nie maar insidenteel of opsioneel nie, maar in sy konfessionele verband en teen sy historiese agtergrond dui dit ’n besliste en radikale verandering in die gedagtegang van die kerk oor die nederdaling aan. Om terug te keer tot die taalkundig juiste vertaling van die oorspronklike Latynse bewoording van die artikel in die belydenisskrifte sal dus inderdaad beteken dat ons ’n bepaalde beskouing oor die saak moet prysgee terwille van die histories-oorspronklike. Om te bely dat Christus neergedaal het na die „doderyk” soos in die beskrywingspunt voorgestel, sal ons dadelik by die Heidelbergse Kategismus en Calvin verby terugvoer na die gedagtewêreld van die vroeë Christendom oor die aangeleentheid.

Die woord „hel” word in die Afrikaanse Vertaling deurgaans slegs gebruik om die griekse woord „*ge’enna*” weer te gee, wat op sy beurt weer die Nuwe Testamentiese begrip vir die eskatologiese strafbodeel vir die goddelose aandui, die plek waarin hulle „met liggaam en siel” gewerp sal word Mat. 5:30; 10:28; Opg. 20:13–15.

Dis nie aan hierdie Nu-testamentiese *gehenna* wat die kerk van die eerste eeue gedink het toe hulle begin bely het dat Christus „*ad inferna*” neergedaal het nie. Tereg sê Prof. B. Gemser dan ook. „Die Afrikaanse vertaling wat, vir sover ek sien, orals net die een vertaling ‚doderyk’ (vir die Grieks: Hades) gee, verdien hier seker die voorkeur. „Dat by die ou kerk steeds van die Hades sprake was, wat selfs in die Latynse Ou Testament met „*inferna*” vertaal is, blyk oorvloediglik uit alle geskrifte wat daarvoor gehandel het. Dit het nie gegaan om die „*gehenna*” nie.

Prof. Gemser sê verder: „Maar wat is die bewoording van die belydenisartikel self? Waar hierdie belydenisartikel afkomstig is uit die westerse, Latynssprekende deel van die Christelike Kerk, is dit metodies die juiste weg dat ons die Latynse bewoording as uitgangspunt neem en dat ons dit vergelyk met die spraakgebruik van die Latynse Bybel. Die Latynse bewoording vir ons „neergedaal na die hel” is „*descendit ad inferna*” of (in die s.g. Geloofsvorm van Athanasius): „*Descendit ad inferos*”. Hierdie uitdrukking kom letterlik meermale voor in die Latynse Bybel: „*descendere ad inferna*” in Job. 21:13, „*ad inferos*” in Gen. 42:38: 44:29 en 31, en ander plekke. „Op al hierdie plekke is dit ’n vertaling van die Hebreeuse woord „*sjeool*”, wat ook elders in die Latynse Bybel deur „*inferos*” of „*inferi*” vertaal word. Daar is nie eintlik verskil in betekenis tussen *ad inferna*, *ad infernum* en *in inferos* nie, behalwe dat die eerste twee uitdrukkings die plek en die derde die bewoners van die plek aandui. Die plek is, letterlik vertaal, „die onderwêreld”, maar „doderyk” sou ’n goeie vertaling wees. Dit is die algemene naam vir die verblyf van die gestorwenes”. (Herv. Teol. Studies, Afl. 3, Mei, 1944, bls. 116). Nog

verder sê Gemser: „Die Latynse Bybel het sorgvuldig die spraakgebruik van die oorspronklike Grieks gevolg. Dit vertaal „*hades*” met „*infernus*” en „*geënnā*” met „*gehenna*”. As dus die belydenisartikel spreek van ’n neerdaal van Christus „*ad inferna*” of „*ad inferos*”, dan bedoel dit die *hades* van die Nuwe Testament, die „doderyk”, en die nie geënnā, die „hel” nie; as die laaste bedoel was, sou die geloofsartikel gelui het: „*descendit ad gehennam*”. (H.Th. Studies, bls. 117), aldus Gemser.

Tevergeefs sal ons dan ook die uitdrukking of begrip dat Christus neergedaal het na die hel of *gehenna* in die Nuwe Test. soek.

Die Kerk van die eerste eeue het hoegenaamd nie aan die lyding van Christus, aan die kruis of daarna in die *gehenna*, gedink toe hulle sy nederdaling begin bely of verkondig het nie, maar altyd slegs aan wat met Hom gebeur het en wat Hy gedoen het gedurende die periode tussen sy sterwe en opstanding. Dit was ’n nederdaling na die Hades, die plek waar die afgestorwenes hulle bevind het, en wel gedurende die tyd toe sy liggaam in die graf gelê het.

Tereg noem Prof. Gemser dan ook die vertaling van Calvyn en die Heid. Kategismus ’n „onjuiste”, om die nederdaling te kon toepas op die lyding en helse smarte van Christus aan die kruis. Dit geskied „sonder voldoende rede”. „Die volgorde van die heilsfeite en heilsdade van Christus in die Apostoliese Geloofsbelijdenis is so duidelik ’n historiese (nl. die ontvangenis, geboorte, lyde, sterwe, begrafnis en dan die nederdaling na die „hel”, waarop die opstanding, hemelvaart en gaan sit aan die regterhand van God volg) dat ons geen reg het om die nederdaling te verplaas na tydens die lyde en sterwe nie. Hierdie opvatting lyk vir my ’n sekere (bewuste of onbewuste) rasionalisasie van die moeilike belydenisartikel, om te ontkom aan allerlei fantastiese voorstellings waaraan kerklike of individuele teologiese opvattinge van vroeër eeue hulle skuldig gemaak het. Dit gee ons egter nie die vryheid om die duidelike bewoordinge en vaste plek van die geloofsartikel te verander of daaraan ’n ander inhoud te gee nie”. (H. Th. Studies, p. 118). Op die vraag: „Moet ons dan die geloofsartikel gaan lees: „wat neerdgeaal het na die doderyk?” gee Gemser die besliste antwoord: „Volgens die Latynse bewoording van die artikel: Sonder twyfel ja. „Hy voeg daarby dat „’n vertaling soos, die diepste dieptes van die dood’ (of „doderyk’) die N. Test. gedagtes wel beter sou weergee. Maar dat daarmee nie „die hel” in die betekenis van die plek van ewige pyn in die verdoemenis bedoel word nie, is na bostaande wel duidelik”. Ook die Griekse weergawe van „*eis ta katotata*”, na die onderste dele’, is nader aan die N. Test. „*eis ta katotera*’ (Ef. 4:9).”

Die ou kerk wou dan ook met hierdie artikel nie iets bely aangaande die smarte van Christus aan die kruis nie, wat tog kronologies reeds bely is met die artikels: „gely-gekruisig-gesterwe . . . ”, maar veeleer wou hulle iets sê oor die vrugte wat daardie versoenende lyde van Christus gehad het,

en wel direk na sy dood vir die vromes in die doderyk! Dit gaan namelik by die vroeë Christendom om die volgende fasette:

1. Die nederdaling na die doderyk kragtens die menslike natuur van Jesus: „*humana lege*.”
- (2) Die oorwinning van Christus oor die duiwel en sy demoniese magte in die doderyk.
- (3) Die prediking van die Evangelie of minstens die aankondiging van die verlossing aan die siele in die doderyk.
- (4) Die bevryding van die geeste van die vromes van die Ou Testament uit die doderyk en hulle oorplasing na die hemel.

Oor hierdie aspekte het al die gedagtewisselinge gegaan tot met die kerkhervorming, en dis hoofsaaklik eers Calvyn wat dit alles losgelaat en 'n geheel nuwe inhoud aan die geloofsartikel gaan gee het, wat toe die genoemde foutiewe vertaling van die oorspronklike belydenisartikel meegebring het, in so 'n mate dat ons nou nie meer in staat is om die vertalingskorreksie aan te bring in die Afrikaanse bewoording sonder om ook daarmee 'n korreksie in die Heidelbergse Kategismus te moet aanbring nie.

Ons ag dit nie nodig, met die oog op die doel van hierdie lesing, om u te vermoei met talle aanhalings uit die oud-christelike literatuur nie, of om in te gaan op al die verskillende menings oor die saak, waarvan sommige antikwaries geword het en sommige ook fantasies genoem kan word, met soms 'n mitologiese inslag nie. Ek wil slegs probeer aantoon dat die uitleg van Calvyn en die daarmee gepaard gaande foutiewe vertaling van „*inferos*” met „hel” 'n deviasie is van die historiese bedoeling van die artikel. Ek noem dit 'n deviasie en nie 'n blote afwyking nie, want Calvyn verlaat heeltemal die histories-dogmatiese gedagtegang, ignoreer eintlik die vraag na wat die kerk wou en behoort te bely oor wat Christus in die periode tussen sy sterwe en opstanding gedoen het, en slaan 'n totaal nuwe weg in.

Die vroeë kerk het heeltemal aangesluit by die Ou- en Nuwe Testamentiese gedagte van die nederdaling na die *sjeol* of die *Hades*, en dit is die oorsprong van die artikel.

Die uitdrukking „*descendit ad inferna*” kom in die westerse kerk die eerste keer voor in die Simbool van Aquileia deur Rufinus. In die Ooste kom dit ietwat vroeër voor, nl. in die vierde Smirniaanse Formule van 359, die aanverwante Belydenis van Nicea van 359 en die Belydenis van Konstantinopel van 360. Die Kerklike tradisie gaan egter baie verder terug, sowel in die ooste as in die weste, en die idee van die nederdaling kan nagespoor word deur Clemens Alexandrinus, Tertullianus en Irenaeus tot by Justinus en een van die presbiters van Irenaeus. (Loofs).

Watter betekenis het hierdie kerkvaders dan aan die nederdaling geheg?

(I) In die populêre beskrywing van die apokriewe Evangelie van Nikodemus (4de eeu) word op dramtiese wyse vertel hoedat Christus ná sy dood in die Hades gekom het om die vromes te bevry en hulle toe na die hemel geneem het, terwyl Hy die Satan in die Tartarus gewerp het. Van laasgenoemde deel vermeld die ou Christelike bronne niks en dit moet beskou word as 'n mitologiese uitbreiding op die N. Testamentiese konsepsie van Christus se oorwinning oor Satan, verbind met Hand. 2:27. Die eerste, die bevryding van die vromes, stem ooreen met die tradisie wat tot die tyd van Justinus teruggevoer kan word. Hierby moet in gedagte gehou word dat die artikel van die nederdaling in die eerste plek wesenlik dieselfde vir die vroeë christene beteken het as die artikel: „*sepultus est*” (Hy is begrawe). (Loofs). Volgens die geloofsopvattinge van daardie tyd het Christus in eerste instansie na die Hades gegaan presies omdat Hy gesterf het. Sterwe het vir hulle beteken, wat die liggaam betref, om begrawe te word, en wat die siel betref om neer te daal na die doderyk.

Loofs toon verder aan dat hierdie opvatting van die Nederdaling, soos deur die vroeë Kerk erken was, die oorspronklike was. Ignatius spreek bv. van die profete en sê dat hulle op Christus gehoop het, op Wie hulle ook vertrou het vir hulle verlossing. Volgens Ignatius het Christus met die Nederdaling aan die heiliges van die Ou Testament dieselfde saligheid laat toekom as vir die Christene. Hy self verwag nie 'n verblyf in die doderyk (Hades) na sy dood nie, maar hoop om „God te win”. om na die Vader te gaan en om met Christus verenig te wees. Hy moes veronderstel het dat, hoewel Christene nie hulle opstandingsliggame voor die laaste dag sal kry nie, hulle tog nie in die bande van die dood sal val nie, m.i. 'n eg nuwe testamentiese waarheid. (II Kor. 5; Joh. 8:51). Die gelowiges wat in Christus sterwe gaan nie na die Hades nie, maar gaan deur die poort van die dood na die ewige lewe. Hierdie hoop vir die Christene is volgens Ignatius 'n guns van God nie alleen vir hulleself nie maar ook vir die heiliges van die Ou Test. en wel as gevolg van die nederdaling van Christus na die doderyk. Hierdie gedagtes van Ignatius is waarskynlik nog nader aan die oorspronklike as die van Tertullianus en Iraeus (vgl. ook Joh. II 25vv.). Laasgenoemde twee het Ignatius se leer bestry—maar dan juis as 'n heersende opvatting. Die geloof dat afgestorwe heiliges nou in die hemel by Christus is en nie in die doderyk nie, leef trouens tot vandag toe voort by die hele kerk, en word ook in die belydenisskrifte bely.

Loofs stel dit dan ook duidelik dat „die mees primitiewe of ten minste die vroegste naspeurbare element in die konsepsie van die nederdaling skyn te wees die geloof dat Christus, nadat Hy in die onderwêreld afgedaal het, ná sy dood, die Ou Testamentiese heiliges bevry het van die nodigheid om in die Hades opgesluit te wees en hulle na die hemel geneem het—waarheen alle gelowiges van toe af ook die reg gekry het om te gaan”. Hierdie waarskynlik oorspronklike beskouing laat reg geskied

aan die oortuiging dat Christus die *prototokos ek nekron* (Eersgeborene uit die dode) (Kol. 1:18; I Kor. 15:20), is die een wat die lewe gebring het (Paulus, Johannes, 1 Pet. 1:3, Hand. 4:2; 13: 22vv. 17:31).

Loofs haal verder Heb. II:39 vv., 12:22 vv. en Mat. 27:51–53 aan om aan te toon dat hierdie gedagtes reeds by die betrokke Bybelskrywers aanwesig moes gewees het. Volg. Heb. bevat die hemelse Jerusalem nou reeds nie alleen die *ekklysia protokon* (gemeente van eersgeborenes) nie, maar ook nie „*pneumata ta dikaioon teteleu-oomenoon*” (die geeste van die volmaakte regverdiges). Nou moet hierdie laasgenoemdes ook die geloofshelde van hoofstuk II insluit. Totdat Christus gekom het, was die weg na die heiligdom vir hulle nie oop nie (9.8). Christus alleen kon die heiligdom vir hulle geopen het. Deur sy dood het ons „*prodromos*” (voorloper) (6:20) die heiligdom binnegegaan „*eis auton ton ouranon*” (in die hemel self) (9:24), „op die nuwe en lewende weg wat Hy vir ons ingewy het deur die voorhangsel heen, dit is sy vlees” (10:20). In al hierdie gedeeltes dink die skrywer in die eerste plek ongetwyfeld aan die offerdood van Christus, maar sy woorde win aan duidelikheid as ons aanneem dat hy ook die Nederdaling in gedagte gehad het.

Ons moet aanvaar dat die nederdaling—soos hierbo uiteengesit—’n spesifiek christelike idee is wat so ver terug dateer as die laaste dekades van die eerste kerk. (Loofs).

Ook M. Lauterburg (in die Realencyclopädie für Prot. Theologie und Kirche) stel dit so dat die artikel „*descendit ad inferna*” ’n uitspraak is oor ’n christologiese feit wat volg op die dood en begrafnis van Christus, en dat dit by die vroeë christendom ’n gangbare gedagte was lank voordat dit in die Apostolicum opgeneem is.

In die nederdaling het Christus as heilbringer in die doderyk ingegaan. Volgens die heersende kerklike beskouing van die eerste drie eeue was die direkte heilsbetekenis van die Nederdaling beperk tot die vromes wat in geregtigheid en minstens in vrome verlange gesterf het, veral die Israëliete. Origenis is hulle bevryding verbind met die oorwinning oor die vors van die Hades.

„Dat as gevolg van die dood van Jesus en sy daarmee natuurlikerwys samehangende heengaan na die Hades vir baie ontslape heiliges ’n bevryding uit die bande van die dood plaasgevind het, wat met die opstanding van Christus voltooi is, kan reeds uit Mat. 27:52 afgelei word. (Daar lees ons dat die grafte oopgegaan en die liggame van baie ontslape heiliges opgestaan het). By Ignatius is sprake van ’n liggaamlike opwekking van profete en O.T. vromes, die Acta Tadd. en die Evangelie van Nikodemus. Algemeen egter is by die ou kerk sprake van ’n toewending van die deur Christus verworwe heil aan die vromes in die Hades gedurende die periode tussen die dood en die opstanding van Christus. Christus was „*humana lege*” (volgens die natuurwet van die mens) in die Hades, maar nie „*hoos*

koinos anthropos' (as gewone mens) nie. Hy was daar kragtens sy besondere roeping as heilbringer.

Reeds die fragmente van die Evangelie van Petrus betuig dat Christus aan die *komomenoi*', waaronder duidelik die regverdiges verstaan moet word, 'n verkondiging gerig het. Daar moet aan werklike prediking gedink word, wat gelowig of ongelowig ontvang kon word. Ander uitdrukkings weer, wat minder dikwels voorkom en wat 'n blye boodskap uitspreek, bevat eerder die gedagte van 'n eenvoudige bekendmaking van die verlossing wat plaasgevind het, wat deur die Ou Testamentiese vromes bereidwillig aangeneem is. Hulle redding het dan 'n oorwegend objektiewe karakter. Deur die verskyning van die siel van Jesus in die Hades, het Hy die duiwel sy onbeperkte opperheerskappy in die Hades ontnem en kon Christus hulle wat op Hom gewag het na 'n betere oord wegvoer. Stereotiep is die uitdrukking dat die koperpoorte uitmekaar geruk, die yster grendels verbreek en die gevangenes vrygelaat is.

Op die vraag wie uit die Hades gered is, het die oosterse kerk eers meer universalisties gedink, maar in die latere belydenisskrifte is dit, soos by Rome, op die heilige vaders van toepassing gemaak of beperk tot die Ou Test. gelowiges wat vanweë hulle erfsonde in die gevangenis verkeer het. Met die nederdaling is hulle in die Paradys ingelei, wat weer op sy beurt met die hemel geaffiliër is.

In die weste is vasgehou aan hierdie beperking. In die Middeleeue het die leerstuk 'n alsydige teologiese uitbouing ondergaan en het Thomas Aquinas se beskouings die toon aangegee. In die *Limbus Patrum*, as gevolg van die erfsonde ingesluit, verwag die regverdiges, sonder om te ly, die Verlosser, wat na die godheid van sy siel na hulle toe neerdaal. Sy prediking is oorbodig. Christus gaan nie die eintlike „hel” binne nie, maar sy daarheen stralende heerlijkheid vermeerder die smarte van die goddelose. (*Religion im Geschichte und Gegenwart*: Artikel oor „Höllenfahrt Christi”).

Volgens die Roomse Kategismus (Par. 100–105) het Christus, terwyl sy liggaam in die graf gelê het, na sy siel in die onderwêreld (*infernus*) ingegaan, waar die Siel wat die hemelse saligheid ontbeer het, hulle bevind. Hy het dit as die sondelose gedoen, nie *humana lege* nie, soos die ou kerk geleer het, maar heeltemal vrywillig, om die demone te oorweldig wat, bloot terwille van die erfsonde, ook die heiliges en vromes daar gevang gehou het, om hulle, op grond van sy lyde en sterwe, van hulle buit te berowe en die aldus bevrydes saam met Hom in die hemel te bring. Hierdeur het die „voorhel” van die vaders leeg geword of versteur geraak.

In die Grieks-ortodokse Kerk word die Apostolicum sowel as die Athanasium nie erken nie. In die ortodokse tradisie word egter die nederdaling na die Hades algemeen beskou as 'n daad van die siel van Jesus wat plaasgevind het gedurende die tussenperiode waarin sy liggaam

in die graf gelê het, en dit behoort tot die *munus regium* (gebied van sy koningskap). Ander elemente wat algemeen erken word, is die oorwinning van Christus oor die Hades of oor die dood, wat 'n *gevolg* was van sy nederdaling, sy prediking van die verlossing in die Hades en sy bevryding van sekere geeste wat daar gevange gehou was. Dit sluit aan by I Pet. tesame met Hand. 2:27, Ef. 4:9 e.a. wat gewoonlik gekwoteer word as die skriftuurlike gesag vir die leerstuk. En almal stem saam dat die bevryding deur Christus uit die doderyk (Hades) deur die tradisie beperk word tot die heiliges van die O.T. wat in die Messias geglo het. (Loofs).

Tot sover die voor-reformatoriese opvattinge. Opsommend sê Lauterburg dat „sowel Nu-testamenties as dogmenhistories tree twee momente sterk na vore: Die oponthoud van Christus in die toestand van die dood en die oorwinning oor die magte van die onderwêreld. Die artikels in die Apostolicum het aanvanklik slegs op e.g. betrekking gehad (*descendit ad inferos*). As mens 'n aktiwiteit van Christus daarin verbind, dan gee die consensus van die ou kerk aan die hand die lewebringende werking aan die gelowiges wat in die doderyk op die Verlosser gewag het. In so verre tog as die gedagte was dat die Hades waaruit die vaders bevry moes word onder die opperheerskappy van die duiwel gestaan het, het dit ingehou 'n oorwinning oor die vors van die Hades; en dit kon destee eerder geleidelik op die voorgrond tree waar enersyds die belangstelling vir die lot van die voor-christelike vromes met die tyd verflou het, en andersyds die uitdrukking „*infernus*” in die volks- en teologiese voorstelling al gaandeweg as die plek van die bose geeste en van die verdoemdes beskou was.

Met die *Kerkhervorming* is van protestantse kant saam met die leer van die vagevuur ook die idee van 'n Limbus Patrum verwerp. Die leer van slegs twee toestande na die dood het gevestig geraak, en na aanvanklike weweling is 'n bevryding van die vromes van die Ou Testament as onnodig beskou, aangesien die hemel tog buitendien vir hulle 'n sekerheid was. (Lauterburg). Hier het die deviasie begin. (Die vraag kom by 'n mens op, of die vromes van die O.T. dan nou nog steeds in die Hades verkeer, en of hulle dan nie ook nou, na die kruisdood en opstanding van Christus, ook met Christus in die hemel is nie, daar waar alle gelowiges volgens die Nuwe Testament heengaan. En was die opstanding van die heiliges net na die dood van Christus dan nie 'n bevryding uit die Hades nie?)

Die neiging het nou ontstaan om aan die nederdaling, wat as 'n geloofsartikel in die Apostolicum gehandhaaf was, 'n betekenis vir die geloof in te ruim waarby albei die protestantse konfessies daarin geslaag het om „*infernus*” as die eintlike „*hel*” of verdoemenisoord te verstaan. Ook hier is 'n duidelike afwyking van die bedoeling van die ou Kerk en van die Skrif en daarmee 'n besliste deviasie in die dogmatiek.

In die Lutherse leer was die verskuiwing in hierdie rigting volledig. Die Nederdaling beteken hier niks anders nie as die oorwinning oor die duiwel en sy genote. In teenstelling met Calvin en die gereformeerde

ortodoksie word die gedagte van die nederdaling na die hel as iets wat ná die kruisdood plaasgevind het nog ten volle gehandhaaf. Die Lutherane wyk nie so ver van die tradisie af as die Calviniste nie. Luther was nie konsekwent in sy beskouings nie en wou die hele saak ook nie nugter intellektueel benader nie. In sy Torgause preek—wat vir die Lutherse belydenis maatgewend geword het—druk hy dit so uit, dat Christus met sy hele persoon, God en mens, liggaam en siel, ongedeeld, werklik en waaragtig na die hel van die verdoemdes gevaar het en die duivel oorwin het om hom van al sy mag beroof het, sodat „vir my en vir almal wat aan Hom glo, nog hel, nog duivel kan gevange neem of skade aandoen”. Hy druk dit beeldsprakig uit en sê Christus het „heengegaan en die vaandel geneem soos ’n oorwinnende held en daarmee die poorte oopgestamp en onder die duiwels te kere gegaan dat hier een by die venster, daar een by ’n gat uitgeval het”.

Die Konkordienformel, Art. IX, handhaaf Luther se beskouings. Aangesien egter volgens Luther beide liggaam en siel van Christus daarby betrokke was, moes die Lutherse teoloë bepaal op welke tyd die nederdaling dan plaasgevind het. Met verwysing na Luk. 23:43 het sommige dit laat plaasvind gedurende die tydjie tussen die „vivificatio” (d.w.s. die oomblik van die hereniging van sy siel en sy liggaam) en die opstanding, terwyl Christus vanaf sy sterwe tot die lewendmaking in die Paradys vertoef het. Ons noem dit net om aan te toon dat ook by die Lutherane daar *geen sprake was van die smarte van Christus aan die kruis* in verband met die uitleg van hierdie geloofsartikel nie.

Vir Luther is die nederdaling dan ook die eerste trap in die „status exaltionis” (staat van verhoging) van Christus. (S. P. Engelbrecht). „Hier maak die God-mens vir die eerste keer van sy goddelike eienskappe onbeperkte gebruik, terwyl Hy Hom in verdoemende daadprediking as oorwinnaar en regter betoon oor die duivel, alle bose geeste en die verworpe mensesiele en oor die helse magte triomfeer” (Lauterburg).

Die Gereformeerde Belydenisskrifte maak deels geen melding van die artikel nie, deels beteken „hel” dieselfde as begrafnis, of dit beteken die werklikheid van die dood. (Religion in G. und Gegenwart: Art. oor Höllenfahrt Christus). Teenoor Luther se beskouing van „Sieg und Auferstehung”, beskou die ortodoks-gereformeerde rigting die nederdaling, in navolging van Calvyn, as die hoogtepunt van die lyde en die diepste vernedering van Christus.

Leo Judaeus het in sy Kategismus van 1534 nog geleer dat die nederdaling niks anders beteken nie as dat Christus waarlik gesterf het. Calvyn beskou dit egter as ’n fout om „descendit” as ekwiwalent te beskou met „sepultus est” („wat begrawe is”). Aan die anderkant het hy die Roomse beskouings as ’n „fabula” bestempel. Die idee dat siele van die afgestorwenes in die gevangenis verkeer, is vir hom iets kinderagtigs. (Inst. 2, XVI), Calvyn dink in sy beskouing oor die artikel nie aan wat met Christus ná

sy dood gebeur het nie, maar aan die smarte van sy siel wat daaraan voorafgegaan het. Die argument dat dit teen die gevestigde volgorde in die Apostolicum indruis, verwerp hy as belaglik. As grondlegger van die gereformeerde leer, leer Calvyn ook dat I Pet. 3 geen betrekking het op die nederdaling nie. Tog ag hy die belydenisartikel noodsaaklik en belangrik, maar dan moet dit iets besonders beteken, iets onderskeie van sy dood en begrafnis en wat in besondere en noue verband met ons saligheid staan. Dit vind hy veral in die sielesmarte van Christus aan die kruis, veral toe Hy van God verlate was en moes uitroep: „My God, waarom het U My verlaat

Hierdie imposante leer van Calvyn veronderstel ek as oorbekend, en ek gaan nie verder in op besonderhede nie. Ek verwys slegs na die Heidelbergse Kategismus en die Institusie, 2:XVI, en die verhewe repetisie daarvan in die Nagmaalsformulier. Niemand kan enige besware daarteen hoegenaamd inbring nie, mits al hierdie dinge gesê word van *die lyding en sterwe* van Christus en nie van sy nederdaling „ad inferna” nie!

Ons meen dat Calvyn hier die baba met die badwater weggegooi het. In sy felle reaksie teen die roomse fantasieë het hy te ver gegaan en die hele historiese oorsprong van die geloofsartikel, wat tog ook skriftuurlike gronde het soos die ou kerk dit verstaan en bedoel het, gaan verwerp as van gener waarde. Hy gee nou vir ons geen verbeterde insigte oor wat met Christus na sy dood gebeur het of wat Hy na sy dood en voor sy opstanding as Heiland gedoen het nie, maar slaan 'n totaal ander koers in en gaan die lyding aan die kruis vereenselwig met die nederdaling in die doderyk. So *het die groot deviasie dan by Calvyn sy oorsprong.*

Gereformeerdes het hulle ook beroep op Luk. 23:43, 46, waarvolgens dit vir hulle duidelik is dat Christus se siel tussen sy dood en opstanding by die Vader in die hemel was en gevolglik nie in die doderyk nie. Hierdie stelling is egter duidelik baie aanvegbaar. Vgl. bv. Hand. 2:31; Opg. 1:18.

Sedert Calvyn het sy beskouings en die van Leo Judaeus voorrang geniet in die gereformeerde kerke, maar gereformeerde teoloë het dikwels van Calvyn verskil waar hy die helse smarte tot Christus se lewe op aarde beperk. (Loofs).

Die Geneefse Kategismus en die Heidelbergse Kat. is van die Belydenisskrifte wat die spesifiek calvinistiese beskouings handhaaf. Die Westminster Larger Catechism stel in vr. 49 die calvinistiese siening, sonder om die nederdaling daar te noem, terwyl dit in vr. 50 aangevul word waar van Christus gesê word: „After His death . . . continuing in the state of the dead and under the power of death” en voeg dan uitdruklik daar by dat „this has been otherwise expressed in these words: „He descended into Hell”. Duidelik wil hierdie kategismus nie Calvyn sover navolg dat dit die nederdaling na die doderyk as iets wat op sy versoeningsdood gevolg het, wil loslaat nie. Volgens Loofs het die meeste gereformeerde belydenisskrifte egter geen verklaring van die nederdaling nie.

Tot volle eenstemmigheid het die onder gereformeerde kerke of teoloë nooit gekom nie. Kritiek teen die confessionele beskouing het o.m. gekom van G. Vossius (oorl. 1649), en twee bekende Engelse teoloë, John Lightfoot (oorl. 1675) en John Pearson (oorl. 1686). Vir l.g. twee het die nederdaling niks anders beteken nie as dat Jesus se gees in die „realm of death” vertoef het. Later het nuwe teorieë na vore gekom, waarop ons nie ingaan nie, maar wat almal uitgaan van die veronderstelling dat die nederdaling sien op die tydperk tussen die dood en die opstanding van Christus.

Piscator, Arminius en baie van sy aanhangers en ook die Puriteine in hulle Grote Kategismus het die diepste trap van vernedering van Christus gesien in sy smadelike oponthoud as Vors van die Lewe „*sub postate mortis*” (onder die mag van die dood).

Lauterburg kom tot die slotsom: „Die Ger. Leer val uit elke historiese samehang uit en het daarom, ten spyte van sy religieuse motiewe geen eintlike burgerreg in die leerstuk van die nederdaling nie”. Ek kan nie sien dat hy hierin fouteer nie.

Wat moet ons dan bely? Op hierdie vraag wil ek dit nie waag om ’n uitvoerige antwoord te gee nie. Daartoe sal veel gemeenskaplike besinning moet voorafgaan, maar ek wil my tog verstout om die volgende as riglyne aan die hand te gee—(1) Saam met die ganse kerk van die eerste vyftien eeue moet ons bely dat Christus, ná sy versoeningsdood aan die kruis, neergedaal het na die doderyk—nie na die Gehenna nie!

(2) Aan die kruis het Christus al die smarte verduur wat nodig was vir ons versoening met God en om ons die ewige lewe te skenk, soos in die Heidelbergse Kategismus en in die Nagmaalsformulier beskryf word—maar dit bely ons met die artikel: „het gely, is gekruisig en gestorwe”.

(3) Die nederdaling sal minstens beteken dat Christus werklik in die volste sin van die woord die dood van ’n mens gesterf het—*humana lege*, dat Hy in die diepste dieptes van die dood was. (Gemser).

(4) Dat Christus gewillig in die doderyk neergedaal het, om sodoende vir die gelowiges van alle tye die bande van die dood te verbreek, sodat die dood van die gelowige geword het, nie meer ’n neerdaling na die doderyk, soos by die vromes van die Ou Testament nie, maar wel ’n heengaan om met Christus in die hemel te wees. (Filp. I; 2 Kor. 5, ens.)

(5) Hiermee in ooreenstemming, skyn dit vir my heeltemal nie ’n vreemde of onbybelse gedagte nie, dat Christus inderdaad by sy nederdaling die verlossing aan die vromes in die doderyk bekend gemaak het en dat Hy hulle vrygemaak het om na die Paradys in die hemel te gaan. In die N.T. is die Paradys immers nou in die „derde hemel” (2 Kor. 12-2-4).

So sal die Christusgebeure van tussen sy sterwe en opstanding nie ’n vacuum in ons geloofsbelydenis wees nie, maar weereens soteriologiese betekenis verkry.

J. J. ENGELBRECHT